

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОРИСЕНКО Наталія Дмитрівна

УДК 81'276.3+811.111

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ
ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

КИЇВ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник	доктор філологічних наук, професор <i>Левицький Андрій Едуардович</i> , Київський національний лінгвістичний університет, кафедра граматики та історії англійської мови, завідувач кафедри
Офіційні опоненти:	доктор філологічних наук, професор <i>Швачко Світлана Олексіївна</i> , Сумський державний університет, кафедра перекладу, професор кандидат філологічних наук, доцент <i>Бессонова Ольга Леонідівна</i> , Донецький національний університет, кафедра англійської філології, завідувач кафедри
Провідна установа	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра германського, загального та порівняльного мовознавства, Міністерство освіти і науки України, м. Чернівці

Захист відбудеться “08” жовтня 2003 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02 Київського національного лінгвістичного університету (03680, МПС, Київ-5, вул. Червоноармійська, 73)

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (вул. Червоноармійська, 73)

Автореферат розісланий “06” вересня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.А. Калита

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована робота присвячена дослідженню особливостей гендерної комунікативної поведінки сучасних англійців (чоловіків і жінок), представників середнього класу суспільства, в ситуації міжгендерного спілкування, відображених у британських драматичних творах кінця XX століття. У сучасному мовознавстві дослідження *комунікативної поведінки* людини (Т.Г. Винокур, Л.П. Крисін, Л.Б. Нікольський, Є.Ф. Тарасов) тісно пов'язане з вивченням вербальної комунікації (А.Д. Белова, О.П. Воробйова, Ю.М. Караулов, В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, А.Е. Левицький, Н.І. Формановська, С.О. Швачко). Під комунікативною поведінкою ми розуміємо реалізацію в комунікації сукупності мовних, мовленнєвих та позамовних засобів залежно від ситуації спілкування, цілей, які ставлять перед собою індивіди, а також їх статусних характеристик і соціальних ролей (В.І. Карасик, В. Лабов, Є.Ф. Тарасов, П. Траджилл). Сутність *вербальної поведінки* людини як складової частини комунікативної поведінки полягає в актуалізації у висловлюванні тих одиниць мовної системи, які необхідні для побудови прагматично коректного висловлювання. Залучення гендерного аспекту як одного з соціальних факторів комунікації доповнює й уточнює поняття *комунікативної поведінки* (Г.В. Колшанський). *Гендер* – термін, що виник у соціальних науках, – у сучасному мовознавстві позначає комплекс соціальних, культурних і психологічних явищ, які співвідносяться зі статтю індивіда (С. Макконел-Гінет). Дослідження гендерного аспекту комунікативної поведінки має на меті поглибити аналіз вербальної комунікації в цілому.

Гендерний аналіз був започаткований у 70-х роках XX століття у британській (М. Адлер, Р. Макаулей, С. Ромейн) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Протягом останнього десятиріччя гендерна проблема активно досліджується у вітчизняному (О.Л. Бессонова, О.Л. Козачишина, А.П. Мартинюк, К.В. Піщікова, О.М. Холод та ін.) і в російському (О.І. Горошко, А.В. Кириліна, В.В. Потапов та ін.) мовознавстві. Проте досліджувана проблема в сучасній лінгвістичній парадигмі не вичерпана. Більшість мовознавців вивчають певні аспекти гендерних особливостей: переважно фонетичні (В. Лабов, Р. Макаулей, Р. Шай) та граматичні (В. Вольфрам, Р. Фасольд, Дж. Холмс), а також відмінності в реальному спілкуванні (Д. Камерон, Дж. Коутс, П. Ніколс, П. Фішман).

Рефероване дослідження гендерної маркованості персонажного мовлення спирається на положення про залежність комунікативної поведінки людини, зокрема її гендерного аспекту, від існуючих комунікативних стереотипів. Стереотип є сукупністю жорстко фіксованих стандартних уявлень, суджень про певний клас соціальних і мовних об'єктів, шаблонів соціальної та комунікативної поведінки (С.В. Силинський). Стереотипи є найпростішими елементами суспільної психіки (І. Кон, В. Лабов) та її реалізації в мовленні (А.Е. Левицький). Гендер є компонентом як колективної, так й індивідуальної свідомості, що виявляється в стереотипах поведінки у

спілкуванні. Гендерно зумовлені моделі поведінки визначаються суспільством, його традиціями й інститутами. Комунікативні стереотипи є частиною оцінних суджень, які характеризують поведінку в ситуації міжособистісного спілкування.

Актуальність теми дисертації, що виконана в руслі комунікативної лінгвістики, визначається загальним спрямуванням цієї галузі мовознавства на встановлення особливостей мовної й мовленнєвої поведінки людини взагалі, та її гендерних особливостей, відображених у різних типах дискурсу. Вивчення гендерних розбіжностей у персонажному мовленні є актуальним, оскільки дозволяє простежити, як мовна характеристика персонажів у драматичних творах відображає комунікативні стереотипи драматурга-носія британського варіанта англійської мови.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми "Проблеми дослідження словникового складу сучасної англійської мови", яка розробляється кафедрами англійської філології та англійської мови Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка (тема затверджена на засіданні вченої ради Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка 23 лютого 1998 р., протокол № 7).

Метою дослідження є виявлення й систематизація гендерних особливостей комунікативної поведінки, якими драматурги наділяють персонажів-чоловіків і персонажів-жінок у ситуаціях неформального міжгендерного спілкування, зображених у сучасних англійських драматичних творах, що відбивають побут представників середнього класу.

Для досягнення поставленої мети в роботі розв'язуються конкретні **завдання**:

- уточнити поняття комунікативної поведінки;
- виявити вплив соціальних і психологічних та комунікативних і прагматичних факторів на гендерно зумовлену комунікативну поведінку;
- встановити комунікативні особливості мовлення персонажів сучасних англійських драматичних творів;
- виділити гендерно марковані мовні та мовленнєві засоби відображення комунікативної поведінки персонажів у сучасних англійських драматичних творах;
- виявити гендерні особливості комунікативної взаємодії та її стратегій у мовленні персонажів;
- визначити гендерний аспект вживання мовленнєвих актів і засобів їх модифікації;
- встановити гендерні розбіжності в невербальній комунікативній поведінці персонажів сучасної англійської драми;
- визначити лексико-стилістичні гендерні розбіжності у вербальній поведінці персонажів.

Об'єктом дослідження є діалоги персонажів і ремарки авторів, що відтворюють ситуації неформального міжгендерного спілкування у драматичних творах, написаних британськими драматургами (чоловіками й жінками) протягом 70-х – 90-х років XX століття.

Предметом аналізу є комунікативні й прагматичні та лексичні й стилістичні особливості висловлювань персонажів-чоловіків і персонажів-жінок, типові для гендерної комунікативної поведінки, відбитої в аналізованих творах. У праці використовуються основні положення прагмалінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвостилістики, які складають теоретичну базу дисертації. Дослідження об'єднує комунікативний, прагмалінгвістичний і лінгвостилістичний підходи до аналізу мовних і мовленнєвих даних. Вивчення гендерного аспекту персонажного мовлення спирається на дослідження персонажного мовлення драматичних творів (В.І. Лагутін, В.Я. Мизецька), вивчення особливостей впливу соціальних і психологічних ознак комунікантів на спілкування (Л.П. Крисін, Л.Б. Нікольський, П. Траджилл, О.Д. Швейцер), а також на прагмалінгвістичний аналіз усного мовлення чоловіків і жінок (Д. Камерон, Дж. Коутс, А.П. Мартинюк, Т.І. Шевченко).

Застосовані в дисертаційному дослідженні **методи контекстуального, компонентного, кількісного та статистичного аналізу**, визначаються метою й завданнями дослідження. Метод *контекстуального аналізу* був використаний для визначення характеру гендерних розбіжностей персонажного мовлення, що дозволило виявити лексико-стилістичні та прагматичні особливості жіночої й чоловічої комунікативної поведінки. *Компонентний аналіз* уможливив виділення лексико-стилістичних розбіжностей жіночої та чоловічої вербальної поведінки. Для виявлення кількісних характеристик гендерно зумовленої комунікативної поведінки використано методи *кількісного й статистичного аналізу*. *Статистичні* методи (застосування критерію “хі-квадрат”) дали можливість виявити й проаналізувати суттєві гендерні розбіжності персонажного мовлення.

Матеріалом для дослідження слугували 36 драматичних творів (обсягом 1898 ст.) останніх 30 років, написаних британськими авторами та присвячених опису побуту представників середнього класу. Загальний обсяг вибірки становить 3000 фрагментів драматичних творів (діалоги персонажів і ремарки авторів), що відображають неформальне міжгендерне спілкування подружніх пар, коханців, знайомих, родичів, приятелів. Вибір драми як матеріалу для гендерних досліджень зумовлений тим, що мова драматичних творів поєднує риси мови белетристики й розмовного мовлення та відображує уявлення драматургів про реальне спілкування.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що гендерно зумовлена комунікативна поведінка розглядається з урахуванням соціальних і психологічних, а також комунікативних і прагматичних факторів. Новим є встановлення особливостей гендерно зумовленої комунікативної поведінки персонажів сучасної англійської драми. Персонажне мовлення вперше розглядається як відображення стереотипу гендерно зумовленої комунікативної поведінки драматурга-носія британського варіанта англійської мови.

Теоретичне значення дисертаційної роботи визначається тим, що її результати та висновки є внеском у лінгвопоетику й вивчення персонажного мовлення драматичних творів, яке розглядається в новому ракурсі – з погляду відображення стереотипу гендерної комунікативної поведінки. Аналіз

комунікативних і прагматичних факторів, що впливають на гендерну комунікативну поведінку, лінгвопрагматичних і лексико-стилістичних особливостей гендерної комунікативної поведінки, якою драматурги наділяють персонажів, є внеском у розвиток теорії вербальної комунікації, в уточнення природи та виявів комунікативної поведінки, в розробку проблем гендерної лінгвістики.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її основних положень й ілюстративного матеріалу в курсах теоретичної граматики (розділ “Прагматика речення”), стилістики (“Лексичні й синтаксичні стилістичні засоби”), лексикології англійської мови (“Лексична система англійської мови”, “Типи семантичних змін,” “Фразеологічні одиниці”), у створенні спецкурсів з теорії міжособистісної комунікації, гендерної лінгвістики, у викладанні англійської мови, лексикографічній практиці (при укладанні словників чоловічого та жіночого мовлення).

Апробація роботи. Положення дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародних конференціях “Методологічні проблеми психології мислення та мовної діяльності” (Тернопіль, 1997 р.), IATEFL-Ukraine (Харків, 1997 р.), TESOL-Ukraine (Вінниця, 1998 р., Київ, 2001 р.), ЛІНГВАПАКС – VIII (Київ, 2000 р.), Всеукраїнській науково-методичній конференції “Проблеми підготовки студентів-філологів у педвузі” (Житомир, 1996 р.), Всеросійській науковій конференції “Мовна ситуація в Росії кінця XX століття” (Томськ, 2001 р.), науково-практичній конференції “Мови та культури у сучасному світі” (Київ, 2003 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено в 7-ми статтях (з них 5 у фахових виданнях), 6-ти тезах і в навчальному посібнику “Гендерний аналіз у лінгвістиці”.

Загальний обсяг роботи. Загальний обсяг дисертації складає 231 сторінку, з них текст – 187 сторінок. Список використаної літератури включає 282 найменування, джерела фактичного матеріалу містять 18 п’єс драматургів-чоловіків та 18 п’єс драматургів-жінок.

Структура дисертаційної роботи. Праця складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної літератури й джерел фактичного матеріалу, додатків.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету й завдання дослідження, його новизну, теоретичне і практичне значення, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** представлено вихідні положення дослідження; проаналізовано особливості відображення персонажного мовлення; описано комунікативні стереотипи та принципи спілкування; уточнено поняття комунікативної поведінки; розглянуто соціальні й психологічні, комунікативні та прагматичні фактори, що її зумовлюють.

У **другому розділі** проведено аналіз особливостей комунікативної поведінки з погляду теорії мовленнєвих актів; визначено гендерні розбіжності вибору стратегій спілкування, представлених у

персонажному мовленні, а також гендерні розбіжності невербальної комунікативної поведінки в аналізованому матеріалі.

У **третьому розділі** розглянуто поняття вербальної поведінки; шляхом використання кількісного й статистичного методів проаналізовано лексико-стилістичні гендерні розбіжності у висловлюваннях персонажів; встановлено гендерні особливості використання засобів загальної оцінки та модифікації прагматичного значення, стилістично зниженої лексики, слів іншомовного походження і варваризмів, професійної лексики, елементів дитячого мовлення, фразеологізмів і звертань.

У загальних **висновках** підведені підсумки дослідження. Зроблені висновки підтверджують основні положення, що виносяться на захист, а також окреслюють перспективи подальшого вивчення проблем гендерної лінгвістики з позиції теорії комунікації.

У **додатках** наводяться дані кількісного й статистичного аналізу мовних і мовленнєвих одиниць, які відбивають прагматичні та лексико-стилістичні особливості гендерно зумовленої комунікативної поведінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. “Основи дослідження комунікативної поведінки”. Мова драматичного твору на сучасному етапі наближається за своїми ознаками до реального спілкування й максимально достовірно передає його особливості. У драматичному творі автор відображує комунікативну поведінку персонажів обох статей. Цей процес не є довільним, оскільки драматург є членом соціуму, носієм британського варіанта англійської мови, володіє знаннями про стереотипи гендерної комунікативної поведінки й намагається відтворити їх. Судження й уявлення драматурга про те, чим визначається або відрізняється чоловіча комунікативна поведінка від жіночої, знаходять своє відображення у мовленні дійових осіб драматичних творів. Отже, драматург використовує ті чи інші риси гендерно зумовленої комунікативної поведінки для створення стереотипних ознак мовлення чоловіків і жінок.

Уявлення про те, як говорять чоловіки та жінки, складають стереотипи гендерної комунікативної поведінки, які є частиною суспільної свідомості. При цьому мовлення жінок сприймається як відхилення від норми, якою традиційно вважається чоловіча комунікативна поведінка (Дж. Коутс). Вивчення гендерно зумовленої комунікативної поведінки зосереджує увагу не лише на розбіжностях у мовленні чоловіків і жінок, але й на соціально-психологічних чинниках, що її зумовлюють. До останніх належать ситуація спілкування, мовець і слухач, які характеризуються певним соціальним станом, статтю, віком, рівнем освіти, психологічними особливостями і психічним станом (Л.Б. Нікольський). Усі ці риси обов’язково відображаються в персонажному мовленні.

Численні дослідження когнітивної природи мови та дискурсу (О.П. Воробйова,

Р.С. Джеккендофф, С.А. Жаботинська, О.В. Кравченко, О.С. Кубрякова, Р.У. Ленекер, М.М. Полюжин) і розвиток прагмалінгвістики (В.І. Карабан, С. Левінсон, Л.М. Медведєва, Г.Г. Почепцов, Н.І. Сукаленко, І.П. Сусов, У. Чейф) дозволяють розглядати мовну картину світу, мовну та комунікативну компетенцію, комунікативно-прагматичні норми спілкування як фактори, що зумовлюють відмінності гендерно зумовленої комунікативної поведінки та впливають на її відображення в драматичному творі.

Гендерна комунікативна поведінка персонажів у сучасних англійських драматичних творах досліджується в праці з позиції теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона та принципу співробітництва Г. Грайса. Теорія ввічливості дає змогу дослідити акти поведінки, що обмежують свободу людини та впливають на її самооцінку. Принцип співробітництва враховує взаємодію комунікантів у процесі спілкування. Аналіз висловлювань персонажів драматичних творів дозволяє виявити особливості застосування вищезгаданих концепцій для вивчення ситуації неформальної міжгендерної комунікації. У дослідженні використано перформативний підхід до проблеми гендерної диференціації (С. Джонсон, Д. Камерон, Дж. Коутс), який відходить від традиційного сприйняття чоловіків і жінок як двох гомогенних груп без урахування соціальних і психологічних чинників. У свою чергу, цей підхід уможливив встановлення взаємозв'язку гендера з віком, соціальним статусом людини й особливостями ситуації спілкування. Крім того, на думку Д. Камерон, чоловіки та жінки є не пасивними виконавцями усталених гендерних зразків поведінки, а свідомими творцями, що мають певні знання про те, як гендерно забарвлене висловлювання може бути використане для досягнення необхідної мети.

Урахування комунікативних стереотипів, перформативного підходу до дослідження гендера, а також впливу соціально-психологічних і комунікативно-прагматичних факторів на комунікативну поведінку сприяло висуненню тези про гендерну маркованість комунікативної поведінки персонажів сучасних англійських драматичних творів. Автори-чоловіки та автори-жінки використовують певні мовні та мовленнєві засоби для відтворення особливостей комунікативної поведінки персонажів кожної статі, оскільки спираються на наявні в суспільстві комунікативні стереотипи. Аналіз досліджуваного матеріалу показує, що для відображення мовленнєвої характеристики персонажа визначальною є стать персонажа, а не драматурга. Застосування критерію “хі-квадрат” дає можливість виявити закономірність чи випадковість розбіжностей числових значень мовних та мовленнєвих засобів у висловлюваннях персонажів (чоловіків і жінок) у творах драматургів-чоловіків і драматургів-жінок. Обрахунок використання мовних одиниць у репліках персонажів кожної статі зроблено в двох рівних вибірках міжгендерної неформальної комунікативної взаємодії, першу з яких взято з творів авторів-чоловіків, другу – з творів авторів-жінок, і проведено з використанням формули (Б.М. Головін)

$$\chi^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{\bar{x}}$$

де: Σ – знак суми;

x_i – позначення кількості досліджуваних мовних або мовленнєвих засобів у мовленні персонажів кожної статі у творах драматургів-чоловіків та у творах драматургів-жінок;

$\bar{x}$ – середня частота.

Аналіз досліджуваного матеріалу показав такі значення χ^2 для вульгаризмів у репліках персонажів:

Таблиця 1

Статистичний аналіз розподілу вульгаризмів у репліках персонажів

№ п/п	Вульгаризм	Персонажі-чоловіки	Персонажі-жінки
1	Fuck	0,4	0,2
2	bloody	0,3	0,6
3	damn	0,46	0,2
4	hell	0,56	0,25

Порівнюючи отримані значення χ^2 , робимо висновок, що всі результати (0,2 – 0,6) знаходяться у 25- та 70-відсоткових межах імовірності більшого значення, що свідчить про несуттєвість розходження значень частот.

Розділ 2. “Комунікативні особливості гендерно зумовленої поведінки персонажів сучасної англійської драми”. Результати цілої низки досліджень, спрямованих на розкриття умов і мети обміну інформацією між людьми (Н.Д. Арутюнова, А.Д. Белова, Т.А. ван Дейк, Р. Джеккендофф, Г. Ліч, Н. Хомський), дають можливість провести аналіз прагматичних особливостей гендерно зумовленої комунікативної поведінки персонажів сучасної англійської драми.

У міжгендерному спілкуванні персонажі-чоловіки приділяють належну увагу чіткому й логічному викладу інформації, певною мірою ігноруючи підтримання доброзичливої атмосфери спілкування. Жінки спрямовують свої зусилля в першу чергу на створення доброзичливої атмосфери спілкування. Суттєва відмінність комунікативної поведінки персонажів у драматичних творах полягає у використанні чоловіками стратегії домінування, а жінками – стратегії співробітництва в міжгендерному спілкуванні відповідно до існуючих у суспільстві комунікативних стереотипів. Так, у репліках персонажів-чоловіків використовується позитивна самооцінка в 3,5 рази, негативна оцінка партнера-жінки – в 1,46 рази, іронія та знущання над

партнером – в 3,5 рази частіше, ніж у висловлюваннях персонажів-жінок. Разом з тим, позитивна оцінка партнера-чоловіка визначає комунікативну поведінку персонажів-жінок у 2,1 рази частіше, ніж персонажів-чоловіків.

З погляду теорії мовленнєвих актів, розробленої Дж. Остіном, Г.Г. Почепцовим, Дж. Серлем, І.П. Сусовим, особливості жіночої комунікативної поведінки полягають у використанні мовленнєвих актів, які спрямовані на зміцнення статусу адресата. Так, обіцянки (промисиви) характеризують комунікативну поведінку персонажів-жінок в 1,7 рази частіше, ніж персонажів-чоловіків, прохання (реквестиви) – в 1,6 рази частіше, транспоновані констативні висловлювання з ілокутивною силою настанов (директиви) – в 1,5 рази частіше, транспоновані питання (квеситиви) з ілокутивною силою констативного висловлювання – в 1,2 рази частіше.

Характерною ознакою чоловічої комунікативної поведінки є використання додаткових засобів, які знижують ефект мовленнєвого акту, спрямованого на посилення статусу адресата. У наведеному нижче прикладі висловлювання персонажа-чоловіка демонструє його небажання брати на себе зобов'язання, супроводжуючи обіцянку настановою, та бажання отримати компенсацію за свої витрати:

GRAHAM. *You – go and stuff your bird I'll do my best* (Rayburn, 1977: 9).

Чоловічій комунікативній поведінці притаманне вживання мовленнєвих актів, які підвищують статусну позицію адресанта. Так, у репліках персонажів-чоловіків накази (ін'юнктиви) реалізуються в 1,4 рази частіше, ніж у репліках персонажів-жінок.

У висловлюваннях персонажів-жінок можлива реалізація мовленнєвих актів, що зміцнюють статусну позицію адресанта. Так, погрози (менасиви) зустрічаються в репліках персонажів-жінок у 1,3 рази частіше, ніж у висловлюваннях персонажів-чоловіків. Проте реалізація погрози в репліці персонажа-жінки можлива, якщо інші мовленнєві акти, які підвищують статус адресата (напр., непрямі настанови), не дають бажаних результатів. Так, непряма настанова у наведеному нижче прикладі не досягає мети і персонаж-жінка наказує, а потім погрожує, щоб позбутися знайомого, який її шантажує:

PAULA. *I think you'd better go. Now!*

FRANK. *(reasonably) But I'm trying to help you.*

PAULA. *(pointing to the door) Get out![...]If you don't get out of here I shall call the police!*

FRANK. *The police? Whatever will you tell them?*

PAULA. *(nervously) I'll – I'll tell them you broke into my house.*

FRANK. *But I didn't. (Pointedly) You opened the front door yourself* (Benfield, 1981:11).

Крім того, аналіз міжгендерного спілкування доводить існування взаємозв'язку гендера з іншими соціальними характеристиками, що демонструють приклади спілкування подружніх пар. У такому випадку гендер взаємодіє з соціальною роллю чоловіка, що є притаманною представникам

чоловічої статі. Стереотипно в британському суспільстві соціальний статус чоловіка вищий за соціальний статус дружини (М. Адлер). У проаналізованому матеріалі вибір мовленнєвих актів персонажем-чоловіком у ситуації спілкування подружньої пари демонструє його бажання підвищити свій соціальний статус. У наведеному нижче прикладі перформатив з використанням дієслова *to forgive* спрямований на підвищення статусу персонажа-чоловіка в парі "чоловік – дружина":

BEN. *How dare you not care? Listening round corners. It's intolerable the lack of trust in this house. Life's not worth living without trust.*

SOPHIE. *That's what I'm saying. So let me go.*

BEN. *Look it's all right. I forgive you* (Browne, 1976:13).

Вибір подібного мовленнєвого акту адресантом-жінкою спрямований на підвищення статусу адресата-чоловіка. Наприклад, вибір перформатива з *to promise* підвищує статус адресата-чоловіка:

CHERRY. *I promise you, I'm only going to talk business* (Cowper, 1982: 21).

Аналіз невербальних компонентів гендерно зумовленої комунікативної поведінки, поданої в авторських ремарках, показує, що емоції визначають комунікативну поведінку персонажів-жінок у 1,4 рази частіше, ніж персонажів-чоловіків. Загалом, для зображення представників кожної статі драматурги використовують різні невербальні елементи. Так, вказівка на нервовість, благання, переляк, гігикання, плач у скрутних обставинах, тупання ногою для демонстрації гніву властиві тільки персонажам-жінкам. Проте лише персонажі-чоловіки підморгують співрозмовнику, клацають пальцями та свистять.

Розділ 3. “Лексико-стилістичний аспект відображення гендерної вербальної поведінки персонажів у сучасній англійській драмі”. Однією з проблем дослідження особливостей вияву людського фактору в мові є встановлення лексико-стилістичних засобів і способів їх інтеграції залежно від статі комунікантів. Розбіжності у вживанні мовних одиниць у репліках персонажів однієї статі було вираховано як відсоток відносно загальної кількості вживання цієї одиниці у висловлюваннях персонажів обох статей у ситуації неформального міжгендерного спілкування. Вони полягають:

– **в особливостях мовного вираження оцінки.** У висловлюваннях персонажів-жінок частіше використовується загальна позитивна оцінка (65% уживань), для реплік персонажів-чоловіків притаманною є негативна оцінка (58% уживань). Відмінності в реалізації загальної позитивної оцінки полягають у вживанні прикметників *admirable* (100% уживань), *charming* (80% уживань), *sweet* (78% уживань), *lovely*, *gorgeous* (75% уживань), *marvelous* (67% уживань), *nice* (65% уживань), що є більш характерними для висловлювань персонажів-жінок. Наприклад:

JOAN. *Oh yes, the Commander, I met him last night. A charming man, I thought* (Manktelow, 1979: 3).

Для реплік персонажів-чоловіків типовим є вживання прикметника *splendid* (70%). Наприклад:

CLIFFORD. *It's a splendid morning* (Rayburn, 1977: 48).

Відмінності реалізації загальної негативної оцінки полягають у використанні лексики зниженого стилістичного тону (83%) у висловлюваннях персонажів-чоловіків. Наприклад:

RAY. *Six women pass the shop, they don't stop, they're off down the supermarket for their frozen bloody mini-joints, Chinese-rotten take aways, pork-blinkin' batch shop, cod and soddin' chips...* (Davis, 1982: 3).

Таким чином, вербальна поведінка персонажів-жінок характеризується більшою стриманістю в реалізації загальної негативної оцінки, а персонажів-чоловіків – загальної позитивної оцінки, що відображує позитивну налаштованість персонажів-жінок, та негативний настрій персонажів-чоловіків;

– у реалізації засобів модифікації прагматичного значення лексичної одиниці та висловлювання загалом:

а) уживання кваліфікаторів, лексичних і фразеологічних одиниць із семантичною функцією кваліфікації ступеня вияву ознаки та її вираження (А.Е. Левицький). У висловлюваннях персонажів-жінок використовуються інтенсифікатори, що належать до нейтральної лексики: *so* (76% уживань), *too* (74% уживань), *very* (70% уживань). Для зображення вербальної поведінки персонажів-жінок типовим є підсилення ступеня вияву оцінки певної ознаки шляхом сполучення інтенсифікаторів *so* і *very* (87,5% уживань). Наприклад:

JENNY. *Is that so very difficult to understand?* (Page, 1985: 14).

Для реплік персонажів-чоловіків характерним є вживання інтенсифікаторів, що генетично походять від вульгаризмів: *damn* (72% вживань), *bloody* (80% уживань), *fucking* (100% уживань). Наприклад:

TONY. *He looks pretty fucking dead to me* (Williams, 1985: 33).

Використання кваліфікаторів-модераторів, що виражають приблизну ознаку, є більш типовим для висловлювань персонажів-жінок (68% уживань). Наприклад:

LINDSEY. *He gave a sort of strangled snort about two miles back* (Hastings, 1979: 38).

Вербальна поведінка персонажів-чоловіків демонструє перевагу у їхньому мовленні кваліфікаторів-лімітаторів, що зменшують вияв ознаки (69% уживань). Наприклад:

LARRY. *You're also a bit thin on chairs, and a table* (Bingham, 1976: 7);

б) вживання емпатичного *do*, притаманного реплікам персонажів-жінок (67% уживань). Сполучення *do* з кваліфікатором-інтенсифікатором також характеризує вербальну поведінку персонажів-жінок (100% уживань). Наприклад:

GINNIE. *I try to read one a year. It does so broaden the mind, don't you agree?* (Harris, 1980: 32);

в) використання засобів вираження епістемічної модальності. Реплікам персонажів-жінок належить 70% уживань форм, які знижують категоричність висловлювання. Наприклад:

CERRY. *Darling – it doesn't bother me, I don't want to seem disloyal, but it wasn't the big romance, you know. We just sort of drifted into it* (Cowper, 1982: 20).

Таким чином, використання вищезазначених одиниць у репліках персонажів відображує схильність жінок перебільшувати зниження категоричності висловлювання та схильність чоловіків до конкретності оцінки ознаки та грубої експресивної лексики через нехтування комунікативно-прагматичними нормами спілкування;

– у використанні стилістично забарвленої лексики:

а) вживання вульгаризмів. Вербальна поведінка персонажів-чоловіків характеризується реалізацією таких вульгаризмів, як *to fuck* та його похідних (81% уживань), *bloody* (77% уживань), *hell* (64% вживань), *damn* (60% уживань) для вираження сильних негативних емоцій незалежно від дистанції між комунікантами. У наведеній нижче репліці персонажа-чоловіка вульгаризм *fucking* використовується в розмові зі знайомою жінкою:

MICHAEL. *I do not have a spare room for a fucking dog* (Murphy, 1990: 20).

У вербальній поведінці персонажів-жінок простежується залежність частоти вульгаризмів від статусних властивостей адресата-чоловіка, віку самої жінки та стилістичної маркованості лексеми. Вульгаризми *to fuck*, *bloody* типові лише для висловлювань молодих персонажів-жінок і дівчат-підлітків при вираженні високого ступеня негативних емоцій. Так, у наведеному нижче прикладі 16-літня дівчина у розмові з братом використовує вульгаризм *fuck* для демонстрації свого негативного відношення до самогубств й абортів серед підлітків:

PETRA. *Two girls, Jack – children from my school attempted suicide last year. I think one of them succeeded.*

JACK. *Take it easy.*

PETRA. *Fuck! Five girls– I know them personally– have done that little trip, for that little operation.*

JACK. *Take–*

PETRA. *Fuck! Some of them didn't come back* (Murphy, 1990: 26).

Лексичні одиниці *hell*, *damn*, що знаходяться на межі вульгаризмів і загальноживаної лексики, характеризують вербальну поведінку персонажів незалежно від їх віку під час спілкування із представниками протилежної статі;

б) використання табуованої й евфемістичної лексики. Вигук *Gosh*, що замінює табуоване церквою слово *God*, вживається винятково в репліках персонажів-жінок:

MIRIAM. *Mustn't let Rog hear you say that – gosh no, there's lots more* (Harris, 1980: 24).

Для вербальної поведінки персонажів-чоловіків властивими є порушення табу на вимову слів, що позначають окремі частини тіла та стосунки між представниками протилежних статей (67%

уживань):

DAFFYD. *Go on, bugger off, the lot of you* (Ayckbourn, 1986: 45);

в) реалізація комунікативів, під якими, за Н.О. Курносовою, розуміємо мовні одиниці зі значенням реакції комуніканта на слова співрозмовника та ситуацію спілкування. Для жіночої вербальної поведінки типовим є використання комунікативів, що мають у своєму складі евфемізми, які замінюють табуйоване *God: my goodness!* (100%), *thank goodness* (100%), *oh, dear!* (76%), *for goodness' sake* (75%), *good Heavens!* (67%), *for Heaven's sake* (57%):

PAULA. *Oh, dear. I am sorry. I-I didn't know* (Benfield, 1981: 9).

Чоловічій вербальній поведінці притаманне вживання табуйованих *thank God* (85%); *God, For God's sake* (67%):

GEORGE. *For God's sake, Jane, come away* (Clark, 1981:16).

Крім того, в репліках персонажів-чоловіків надається перевага вульгаризмам *Bloody hell!* (100% уживань), *Damn!* та *Hell!* (по 72% вживань):

GEORGE. *Damn! I'd completely forgotten* (Clark, 1981: 4);

г) у використанні іноземних слів і варваризмів. Ця група лексики є більш характерною для вербальної поведінки персонажів-чоловіків (67% уживань). Наприклад, для того, щоб справити враження на жінку, персонаж-чоловік вдається до французького запозичення, пропонуючи звичайну страву й називаючи вигадане ім'я кухаря (*Gelee Profond*), який нібито готував її для російської царської сім'ї:

WAITER. *So may I make a suggestion for something very special? Boeuf durfrappe au pommes de terre brules a beef dish for the discerning.*

LILIAN. *Special you say?*

WAITER. *Very. And delicious. Created by Monsieur Gelee Profond for the Russian Royal Family, who all tended to have delicate stomachs* (Vooght, 1980:7);

д) у реалізації професійної лексики. Використання цієї групи лексики є притаманним вербальній поведінці персонажів-чоловіків (84%), що свідчить про бажання чоловіків демонструвати у спілкуванні з жінками високий рівень ерудиції:

GRAHAM. *One of the pistons rings has come away from the spurious fugitator* (Rayburn, 1977: 6);

ж) у вживанні елементів “дитячого” мовлення. Для персонажів-жінок характерним є використання димінутивного суфікса, редуплікованих форм прикметників (86 % уживань), третьої особи замість другої (67% уживань) для створення дружньої атмосфери:

JANE. *You are just a teeny-weeny bit unimaginative, darling* (Clark, 1981: 16).

Гендерні особливості використання стилістично забарвленої лексики в персонажному мовленні сучасних англійських драматичних творів відображують більшу чутливість жінок, порівняно з чоловіками, до комунікативних норм суспільства, яке табує вживання стилістично

зниженої лексики, прагнення жінок створити дружню атмосферу спілкування й бажання чоловіків справити враження на співрозмовника своєю ерудицією;

– **у реалізації фразеологізмів**. Використання фразеологізмів є типовим для жіночої вербальної поведінки (60% уживань):

GINNIE. *You turned up yesterday out of the blue, and here we are engaged* (Bingham, 1976: 78).

Вживання прислів'їв, у свою чергу, притаманне висловлюванням персонажів-чоловіків (75% уживань). Крім того, у їхніх репліках має місце пародіювання прислів'їв для уникнення їх повчального характеру. Наприклад, паремія *an apple a day keeps the doctor away* у висловлюванні персонажа-чоловіка набуває такого вигляду:

TREVOR. *...a screw a day keeps the tax man away* (Daniels, 1986: 27).

Гендерні розбіжності використання фразеологізмів у персонажному мовленні пов'язані з одного боку, зі стереотипом значущої для жінок образно-емоційної оцінки предметів і явищ навколишньої дійсності та, з іншого, зі стереотипом прагнення чоловіків до повчальності й авторитарності у міжгендерному спілкуванні;

– **у вживанні звертань**. У кількісному відношенні використання звертань є у 2 рази частотнішим для висловлювань персонажів-жінок. Однак ширший спектр звертань притаманний вербальній поведінці персонажів-чоловіків. У їхніх репліках зареєстровані й фамільярні звертання під час спілкування зі сторонніми жінками:

BARDOLPH. *My dear Miss Douffet, how can I possibly make you understand?*

LETTICE. *Please! Do not use that form of words to me. I am not your "dear"! We have only met once before, please remember* (Shaffer, 1989: 52).

Таким чином, лексико-стилістичні засоби мають гендерну маркованість і характеризують відображувану в драмі вербальну поведінку представників певної статі. Типовою рисою жіночої вербальної поведінки в сучасних англійських драматичних творах є прагнення створити доброзичливу атмосферу спілкування, уникати засобів, що можуть образити співрозмовника, демонструвати загальну позитивну налаштованість персонажів-жінок. Щодо чоловічої вербальної поведінки, то вона демонструє загальний негативний настрій комуніканта, зосередження на своїх власних проблемах, небажання враховувати інтереси співбесідника.

ВИСНОВКИ

Мовленнєва характеристика дійових осіб драматичних творів відбиває їх гендерні характеристики відповідно до наявних у суспільстві комунікативних стереотипів. Дослідження прагматичних відмінностей гендерно зумовленої комунікативної поведінки свідчить про тенденцію надавати лідерство персонажам-чоловікам у ситуації неформального міжгендерного спілкування в парі “чоловік – жінка”. Комунікативна поведінка персонажів-жінок демонструє врахування

інтересів і мовця, і слухача. Аналіз персонажного мовлення з урахуванням принципу співробітництва Г. Грайса й теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона показує, що комунікативна поведінка персонажів-чоловіків спрямована на чіткий і логічний виклад інформації, при цьому ігнорується атмосфера спілкування. У свою чергу, комунікативна поведінка персонажів-жінок спрямована на підтримання доброзичливої атмосфери спілкування, при цьому ігнорується логіка викладення інформації.

Комунікативній поведінці персонажів-чоловіків притаманне використання стратегії домінування та її складових, а для комунікативної поведінки персонажів-жінок характерне використання стратегії співробітництва й відповідних мовленнєвих актів, що відповідає комунікативним стереотипам, наявним у британському суспільстві. Крім того, в ситуації міжгендерного спілкування гендер може виступати єдиною статусною ознакою, що зумовлює вибір комунікативної поведінки й ігнорує такі статусні риси, як вік, соціальний стан, професія. Певні особливості у використанні невербальних компонентів комунікативної поведінки свідчать про відмінності в емоційній сфері персонажів-чоловіків і персонажів-жінок: емоційну стриманість перших і нестриманість останніх, коли йдеться про емоції, що демонструють слабкість людини.

Комунікативну поведінку персонажів-жінок визначають мовленнєві акти, що підвищують статус адресата (обіцянки, прохання), і мовленнєві акти (погрози), які підвищують статус адресанта. Особливістю комунікативної поведінки персонажів-чоловіків є використання мовленнєвих актів (наказів), спрямованих на підвищення статусу адресанта. Реалізація в репліках персонажів-чоловіків обіцянок, які підвищують статус адресата-жінки, супроводжується демонстрацією небажання чоловіків брати на себе зобов'язання. Для висловлювань персонажів-чоловіків типовим є ігнорування реплік персонажів-жінок.

Наявність лексико-стилістичних розбіжностей чоловічої та жіночої вербальної поведінки персонажів виявляє суттєві відмінності їх мовної картини світу, мовної компетенції. Реалізація лексико-стилістичних особливостей чоловічої вербальної поведінки відображує більш негативне сприйняття персонажами-чоловіками навколишнього світу порівняно з жінками. Цей факт виявляється у стриманості персонажів-чоловіків під час висловлення загальної позитивної оцінки, нестриманості у вираженні загальної негативної оцінки, вживанні значної кількості кваліфікаторів-лімітаторів. Персонажам-чоловікам притаманне нехтування нормами етики суспільства, яке вважає вживання вульгаризмів неприпустимим. Таким чином, для висловлювань персонажів-чоловіків характерне вживання значної кількості вульгаризмів, табуованої лексики, комунікативів і кваліфікаторів, які належать до стилістично зниженої лексики. Бажання продемонструвати високий рівень ерудиції, повчальне та зневажливе ставлення до співрозмовника-жінки з метою підвищення своєї статусної позиції відображається у використанні варваризмів й іноземних слів, професійної лексики, фамільярних звертань і прислів'їв.

Реалізація лексико-стилістичних особливостей жіночої вербальної поведінки відображує більш позитивне сприйняття жінками навколишнього світу та свого місця в ньому. Таке відображення світу виражається у використанні значної кількості кваліфікаторів-інтенсифікаторів і лексичних одиниць загальної позитивної оцінки, у схильності до реалізації епістемічних модальних форм і кваліфікаторів-модераторів, що знижують категоричність висловлювань у репліках персонажів-жінок. Висока чутливість жінок до норм поведінки в суспільстві, яке вважає вживання певних груп лексики непристойним, відображається у використанні комунікативів, фразеологічних одиниць, кваліфікаторів, що є евфемістичними або належать до нейтральної лексики. Образне сприйняття дійсності знаходить своє втілення у значній кількості ідіом і фразеологічних сполучень, притаманних вербальній поведінці персонажів-жінок.

Результати роботи окреслюють шляхи подальшого лінгвістичного дослідження гендерного аспекту комунікативної поведінки мовця в усному мовленні, а також особливостей персонажного мовлення у драматичних творах.

Основні положення дисертації викладено в публікаціях автора:

1. Лингвистическая проблема пола в современном английском обществе // Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов: Вісник Харківського державного університету. – Харків: Константа. – 1997. – № 390. – С. 17-19.
2. Статевая диференціація мовної поведінки // Методологічні проблеми психології мовленнєвої та мовної діяльності: Studia Methodologica. – Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – 1997. – Вип. 3. – С. 62-63.
3. Гендерні відмінності використання комунікативів (на матеріалі сучасної англійської драматургії) // Наука і сучасність: Зб. наук. праць національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К.: Логос. – 1999. – Вип. 2. – Ч. 3. – С. 138-143.
4. Прагматический аспект вербального поведения коммуникантов: гендерный анализ (на материале современных английских драматических произведений) // Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах: Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету (ЛІНГВАПАКС VIII). Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – К.: Видавничий центр КДЛУ. – 2000. – Вип. 3. – С. 371-378.
5. Моделирование гендерного аспекта персонажной речи в английской драме второй половины XX столетия // Культура народов Причерноморья: Научный журнал. – 2002. – С. 326-329.
6. Гендерний аналіз у лінгвістиці: Навчальний посібник. – Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2000. – 31 с.
7. Введение элементов социолингвистики в практику преподавания английского языка // Матеріали конференції “Проблеми методологічної підготовки студентів-філологів у педвузі”. –

Житомир: ЖДП. – 1996. – С. 23-24.

8. Проблема статевої диференціації сучасного англійського мовлення // Актуальні питання вивчення мови, мовлення і перекладу: Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Дослідження молодих вчених. Серія Філологія. – К.: КДЛУ. – 1997. – Вип. 2. – С. 11-15.

9. Stereotypes of Gender Differences in Living English Speech // Актуальні питання романо-германської філології. Дослідження молодих вчених. – Житомир: Поліграфіка. – 1997. – С. 1-6.

10. Children and Speech Stereotypes // Proceedings of 4th IATEFL Ukraine Annual Conference “English in the 21st century”. – Kharkiv: IATEFL-Ukraine. – 1997. – P. 17-20.

11. The Forms of Political Correctness in Present-Day English // Proceedings of 2nd National TESOL Conference “The Art and Science of TESOL”. – Vinnytsia: TESOL-Ukraine. – 1997. – P. 59-60.

12. Acquisition of Gender-Linked Characteristics by Children // Proceedings of 3rd National TESOL Conference “Multiplicity and Diversity of TESOL Experiences”. – Vinnytsia: TESOL-Ukraine. – 1998. – P. 10-11.

13. Gender Differences in Vocabulary Usage in Modern English Drama // Proceedings of 6th National TESOL Conference “The Way Forward to English Language and ESP Teaching in the Third Millennium”. – K.: TESOL-Ukraine. – 2001. – P. 7.

14. К вопросу о социокультурном подходе к проблеме “пол – язык” // Актуальные направления функциональной лингвистики: Материалы Всероссийской научн. конф. “Языковая ситуация в России конца XX века”. – Томск: Изд-во Томск. ун-та. – 2001. – С. 133-135.

АНОТАЦІЯ

Борисенко Н.Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця XX століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2003.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей гендерно зумовленої комунікативної поведінки персонажів. Гендерну диференціацію мовлення розглянуто крізь призму комунікативної поведінки персонажів сучасної англійської драми. У висловлюваннях персонажів відображуються знання авторів драматичних творів стереотипів комунікативної поведінки сучасного їм суспільства. Аналіз гендерних прагматичних відмінностей комунікативної поведінки та її невербальних компонентів розкриває гендерно марковані мовленнєві властивості персонажів. Комунікативна поведінка персонажів-чоловіків характеризується використанням мовленнєвих актів, які підвищують статус адресанта, та стратегій домінування, що демонструють лідерство чоловіка в парі “чоловік – жінка”. Для персонажів-жінок типовим є використання мовленнєвих актів, які

підвищують статусну позицію обох співрозмовників. Стратегії співробітництва притаманні комунікативній поведінці персонажів-жінок і свідчать про їхню повагу до співрозмовників-чоловіків. Гендерно зумовлена вербальна поведінка також відображується лексико-стилістичними засобами. Гендерні особливості проявляються у використанні оцінної лексики, вульгаризмів, звертань, варваризмів та іноземних слів, професійної лексики, “дитячого” мовлення, фразеологічних одиниць, засобів модифікації прагматичного значення висловлювання.

Ключові слова: комунікація, комунікант, гендер, комунікативний стереотип, комунікативна поведінка, вербальна поведінка, прагматичний лексико-стилістичні засоби, невербальний компонент.

АННОТАЦИЯ

Борисенко Н.Д. Гендерный аспект репрезентации персонажной речи в английских драматических произведениях конца XX столетия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2003.

Диссертация посвящена исследованию гендерно обусловленного коммуникативного поведения персонажей современной английской драмы. Под коммуникативным поведением понимается реализация совокупности языковых и внеязыковых средств, определяемых целями, ситуацией общения, статусными характеристиками коммуникантов и их социальными ролями. В работе анализируется неформальное межгендерное общение персонажей английской драмы, представителей среднего класса общества, являющихся супругами, любовниками, родственниками, приятелями или знакомыми. Поскольку автор драматического произведения обладает определенными знаниями и представлениями о коммуникативных стереотипах гендерного поведения членов современного ему общества, то он отражает их в высказываниях персонажей своих пьес.

Гендерные особенности коммуникативного поведения персонажей являются следствием существенных различий в организации языковой картины мира, языковой и коммуникативной компетенции, уровня владения языковой и коммуникативно-прагматической нормами общения, принятыми в обществе.

Особенности коммуникативного поведения персонажей-мужчин заключаются в нарушении принципа вежливости, в использовании стратегии доминирования и реализации речевых актов, направленных на укрепление статусной позиции адресанта. Особенности коммуникативного поведения персонажей-женщин проявляются в нарушении принципа сотрудничества, направленного на точный и логичный обмен информацией в угоду вежливости, использовании стратегии сотрудничества и реализации речевых актов, направленных на укрепление статусной позиции, как адресата, так и адресанта.

В коммуникативном поведении персонажей-женщин разнообразнее и полнее проявляются

эмоции с использованием мимики и жестов. Определенные эмоции (мольба, испуг, нервозность) характеризуют только персонажей-женщин. Отдельные элементы невербальных компонентов коммуникации используются только в коммуникативном поведении персонажей-женщин (плач, хихиканье, топание ногами) или только мужчин (свист, сдвленный смех, подмигивание, щелканье пальцами, удары кулаком по предметам).

В диссертации анализируется гендерно обусловленное вербальное поведение персонажей современной английской драмы, представляющее собой процесс актуализации единиц языковой системы в высказывании для его прагматической корректности. Реализация лексико-стилистических гендерных особенностей вербального поведения отражает более негативное восприятие окружающей действительности мужчинами, о чем свидетельствует несдержанность в реализации общей отрицательной оценки, сдержанность в реализации общей положительной оценки, употребление квалификаторов-лимитаторов. Высказывания персонажей-мужчин демонстрируют пренебрежение нормами коммуникативного поведения общества, считающего употребление вульгаризмов и табуированной лексики неприличными. Для вербального поведения персонажей-мужчин характерна демонстрация эрудиции с целью укрепления своей статусной позиции путём широкого использования варваризмов и иностранных слов, профессиональной лексики, пословиц и поговорок. Неуважительное отношение к адресату-женщине выражается с помощью значительного количества фамильярных обращений.

Особенности вербального поведения персонажей-женщин отражают не критичное и более позитивное, по сравнению с мужчинами, восприятие действительности женщинами (значительное количество прилагательных общей положительной оценки, квалификаторов-интенсификаторов). Повышенная чувствительность к нормам общения в социуме, считающем употребление вульгаризмов непристойным, проявляется в употреблении персонажами-женщинами эвфемизмов. Использование эпистемических модальных форм, квалификаторов-модераторов демонстрирует неуверенность персонажей-женщин в собственных оценках и точности своего восприятия действительности. В их высказываниях проявляется образное восприятие действительности, о чем свидетельствует более частое употребление идиом и фразеологических единиц.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникант, гендер, коммуникативный стереотип, коммуникативное поведение, вербальное поведение, прагматические и лексико-стилистические средства, невербальный компонент.

RESUME

Borysenko N.D. Gender Aspect of Personage Speech Representation in English Drama of the Late 20th Century. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2003.

The research focuses on the study of peculiarities in personages' communicative behaviour, caused by gender. Gender differentiation of speech is analysed through the communicative behaviour of personages in Modern English Drama. The personages' utterances reflect the knowledge of playwrights about the communicative behaviour stereotypes in present-day society. The analysis of gender pragmatic differences in communicative behaviour and of its non-verbal components reveals gender-marked features of personages' speech. Male personages' communicative behaviour is characterized by the usage of speech acts strengthening the status of the addressee, as well as strategies of dominance demonstrating man's leading position in the dyad "man – woman". Female personages, on the contrary, use speech acts, which intensify the status of both interlocutors. Strategies of cooperation are typical of female-personages' communicative behaviour and indicate their respect for male interlocutors. The gender-caused verbal behaviour is also marked by lexical and stylistic means. Gender differences are manifested through the use of words denoting estimation, direct addresses, vulgarisms, professional words, barbarisms and loan words, "children speech", set expressions, pragmatic modification of the utterance meaning.

Key words: communication, interlocutor, gender, communicative stereotype, communicative behaviour, verbal behaviour, pragmatic and lexico-stylistic means, non-verbal component.

Підписано до друку 03.09.2003 р. Формат 60х90/16.
Ум.друк.арк. 1.0. Обл.-вид.арк. 1.25.
Наклад 100. Зам. 212.

Поліграфічний центр ЖДПУ імені Івана Франка,
Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40